

sammenhæng med det aktuelle samfund som helhed, og at der ikke gives en generelt gældende forklaring på transformationen fra bondeøkonomi til kapitalisme, men at de enkelte regioners overgang må forklares ud fra disses geografiske betingelser og de særlige samfundsmæssige rammer, som er skabt.

Det er således tale om en yderst gennemarbejdet fremstilling, hvor teori og den gennemførte mikrostudie kobles stærkt sammen. Der kan selvfølgelig og bør rejse sig en bred diskussion om en række af de enkelte påstande, blandt andet kan det diskuteres, om det er rimeligt, som det her sker, at væve et samlet teoretisk mønster om bondesamfund sammen med citater og henvisninger til så forskellige teoretikere som E. Wolf, T. Shanin, A.V. Chayanov og B.H. Slicher van Bath.

Den alvorligste indvending er dog måske, at undersøgelsesperioden er sat til 1810-1860 ud fra et kildestyret princip, da det nye kildemateriale, *taxeringslängderne*, først eksisterer fra 1810. Den generelle gennemgang af svensk forsknings traditioner tyder nemlig på, at udviklingen sættes i gang med strukturforandringer allerede i perioden 1740 til 1810. Er dette rigtigt, var det traditionelle bondesamfund altså allerede i gang med at opløses før undersøgelsesperiodens start med de konsekvenser, dette måtte få for de fundne resultater.

Under alle omstændigheder er der grund til at misunde svensk forskning denne yderst grundige fremstilling, som sætter svensk landbrugshistorie ind i en international teoretisk sammenhæng og præsenterer et bidrag til udviklingen af denne teori. Et bidrag, som udkommer på et internationalt sprog og dermed også giver en generel præsentation af svensk forskning inden for landbrugshistorien.

Finn Stendal Pedersen

Lars Olsson: *På tröskeln till folkhemmet. Baltiska flyktingar och polska koncentrationslägerfångar som reservarbetskraft i skånskt jordbruk kring slutet av andra världskriget.* (Förlaget Morgonrodnad, 1995). 180 s.

Gang på gang kan man undre sig over, hvor groft og brutalt svagt stillede mennesker er blevet behandlet af myndighederne. Den svenske historiker Lars Olssons bog giver med de baltiske flygtninge som eksempel en illustration af, hvordan de svenske myndigheder behandlede flygtninge ved slutningen af 2. Verdenskrig. Regeringen havde holdt Sverige uden for krigen, men ved at åbne landet for flygtningene kunne de svenske myndigheder dulme en kollektiv dårlig samvittighed og forbedre det svenske image. Men så enkelt var det ikke, hævder Lars Olsson. Flygtningene måtte nemlig opfylde deres forpligtelser og gennem arbejde bidrage til såvel deres egen som befolkningens forsørgelse. Myndighederne fik øje på dem som en mulig – og billig – arbejdskraftreserve i frem for alt det svenske landbrug. Flygtningepolitikken blev derved til en del af arbejdskraftpolitikken. Bogens analyse er således en udfordring til svenskernes opfattelse af sig selv som et generøst indvandrerland.

Sigtet med bogen er at analysere de baltiske og polske flygtninges møde med den svenske virkelighed. Problemet studeres både ud fra de økonomiske og politiske magthaveres perspektiv og ud fra flygtningenes perspektiv. Efter at have givet en oversigt over sammensætningen af flygtningegruppen med hensyn til nationalitet, køn, alder, klasse og erhvervsstruktur gør Olsson rede for deres modtagelse i Sverige.

En del af de flygtninge, som ankom til Sverige i 1945, var forpinte og udarmede mennesker, som havde overlevet

de nazistiske arbejds- og koncentrationslejre. De kom fra det nazistiske helvede til den påbegyndte opbygning af det svenske velfærdssamfund. Efter at være kommet til Sverige blev flygtningene indkvarteret i forskellige lejre. Men ankomsten var ofte tumultagtig, og familier risikerede at opsplittes, da der var adskilte lejre for kvinder og mænd. Bl.a. ved aflusningen i de forlægninger, der blev oprettet rundt om i landet, blev de overlevende fanger udsat for oplevelser, som gav associationer til den tilværelse, de netop havde forladt.

I sommeren 1945 husede Sverige op mod 200.000 flygtninge, som i realiteten befandt sig i et skæringspunkt mellem filantropisk flygtningepolitik og et arbejdsmarked, hvor kapitalen og statsmagten søgte arbejdskraft på flere forskellige områder. Flygtningene var en »velkommen arbejdskraftreserve«, som blev dirigeret til de områder, hvor landet havde størst behov for arbejdskraft, dvs. især jord- og skovbrug samt andre lavtlønsområder. Det var flugten fra de lave lønninger og dårlige arbejdsforhold i landbruget, der skabte arbejdsmuligheder for flygtningene. Mange af de baltiske flygtninge, som blev landbrugsarbejdere, vantrivedes imidlertid hos de svenske bønder, idet de tidligere havde været vant til at være selvstændige bønder og fiskere. Udplaceringen synes at have ført til social degradering eller ligefrem proletarisering.

Allerede i 1944 havde man fået den idé, at de baltiske flygtninge skulle på landbrugskurser og derefter blive permanente landbrugsarbejdere. De arbejdsformidlende myndigheder så, at flygtningene kunne løse de skånske roeproprietærers arbejdskraftproblemer. De handlede derfor resolut og arbejdede ihærdigt for at få flygtningene ud på

roemarkerne. Da man sporede vanskeligheder med at få flygtninge til landbrugskurserne, blev tonen mod de flygtninge, som var tilbage i lejrene, skærpet. De skulle ikke forsøge at unddrage sig deres pligt mod »værtslandet« ved f.eks. at henvise til deres svage kræfter. Devisen »Den, som ikke vil arbejde, skal heller ikke spise«, blev hentet frem. Da anstrengelserne ikke var særlig fremgangsrigt, blev trykket mod flygtningene skærpet, og man gik ikke af vejen for at anvende tvang for at få dem ud i arbejde. Omkring 1300 polske kvinder fra 37 forskellige arbejdslejre var villige til at arbejde på de skånske roemarkere. Det var hårdt arbejde for en lille løn, men den pris, de måtte betale for at komme ud i det svenske samfund.

Flygtningene var ikke bare en arbejdskraftreserve i det svenske samfund, men også lønsomme i opbygningen af velfærdssamfundet. I visse kredse blev de betragtet som dovne og mødt med beskyldninger for at være »arbejdsu villige«. Når jødiske kvinder stillede krav om anstændige arbejdsforhold, blev de mødt med fremmedfjendtlighed. I begyndelsen blev flygtningene set som et stort samfundsproblem, men snart kom de til at udgøre en nationaløkonomisk ressource. Og i 1946 var den mere eller mindre påtvungne flygtningepolitik på vej til at gå over i en offensiv arbejdsmarkedspolitik.

I afslutningskapitlet drøftes flygtningenes muligheder for at blive integreret i opbygningen af velfærdssamfundet efter krigen og deres betydning for denne opbygning.

Lars Olssons bog er en dygtigt gennemført og meget velkrevet analyse af et overset kapitel i historien om de svenske landarbejdere.

Svend Aage Andersen